

AZ UNITÁRIUS DANIELEK VARGYASI KASTÉLYA

A Műemlékvédelem Európai Éve alkalmával Kovászna megye Műemlékvédő Bizottsága intézkedési tervet állított össze. Többek között célul tűzték a Danielek vargyasi kastélya restaurálási tervének elkészítését. Ez alkalommal gyűjtöttük egy csokorba az unitárius egyház- és vallástörténetben gyakran fel-felbukkanó Daniel család vargyasi kúriájának építéstörténeti adatait és igyekeztünk megállapítani annak századonkénti külső arculatát. Több alkalommal megejtett vizsgálódások eredményeként adjuk közre a közeledő restaurálás szükségelte és a megyei műemlékvédelmi szervek által kért anyagot.

Az unitárius Danielek vargyasi kastélya kétségkívül Erdővidék egyik legjelentősebb reneszánsz-barokk alkotása. Mai külsejét a letűnt századok alakították ilyenné. A virágos reneszánsz stílusában épült kastély helyén és tőle északra két kisebb kúria állott, amelyeket a szolgálatukért részbirtokokat szerző Danielek építettek a XVI. század előtt. Az építő család egyik tagja Zsigmond mellett, Mircea cel Bătrîn oldalon Nikápolynál harcolt. Daniel Lukácsnak pedig 1499-ben részjóságai vannak már Felsőrákoson, 1566-ban Dobóból 11, Bardócról 18 és Vargyasról 20 jobbágyot kapnak II. Jánostól. Az „ősi curiát“ az 1580-as évet megelőző esztendőben „a törökök felégetik... ingójavait pedig elrabolták“, amint az kitűnik Báthory Kristóf 1580. augusztus 24-én kiadott intézkedéséből. Egy 1668-as birtokmegosztási levélben pedig már azt mondják, hogy a „vargyasi régi udvarház helyébe kendermagot szoktak vetni“. A másik, valószínűleg fából épült kis udvarház ettől északra állott, a volt Szabó Vilmos-féle épület helyén, ahol most az állami mezőgazdasági farm székháza van. Ez az épület 1743-ban még állott.

Az említett török pusztítás után kerülhetett sor, a XVII. század derekán, a kor divatos ízlése szerint új, az előbbinél tágasabb reneszánsz udvarház megépítésére. Ennek ma csak a régi akantusz levéldíszes arkádós tornáca látható eredeti épségében. Főbejárata az északi oldalon lehetett, s mivel azt később megtoldták és alakították, faragott főajtókeretei az épület új, későbbi szárnyába épültek be. A régi kastélyrész építését örökíti meg az a faragott címeres kötőredék is 1646-ból, amelyet Köpeczi Sebestyén Józseftől ismerünk. Azóta elpusztult. De épségben látható az épület — későbbi — nyugati szárnyába beépített ajtószemöldökkő, amelyet az 1650-es évszám olvasható, középen a Danielek ismert latin nyelvű jelmondata: DEUS PROVIDEBIT.

Ekkor az erdélyi reneszánszban új tényező jelentkezik. A székely kőfaragómesterek kifejlesztik annak különleges, díszes (virágos) változatát. Ennek jegyében fogant a vargyasi kastély faragvány-együttese is, beleértve az irodalomból ismert és a múzeumi gyűjteményekben lévő darabokat is.

Újabb pusztítás érte az épületet 1660-ban. Hogy díszes reneszánsz kastély lehetett, az kitűnik az ingóságoknak 1661. febr. 8-án történt összeírásából is, ahol bejegyezték, hogy „elvittek igen szép házbeli mászas kemencéket“ és „az öreg ablakokat... mind össze rontották, az őnjait, vasát elvitték... az két ablakon kristály üvegh volt“. Az épületet az önéletíró Daniel István teszi rendbe, és tőle származik az 1687-es évszámot tartalmazó faragott kőtábla, amelyen a nyakán átnyilazott hattyú — a Danielek családi címere — olasz koszorúba van foglalva. Az ingóságok összeírását már fia végzi el 1700. február 7-én. Ebből fogalmat alkothatunk a szobák akkori belső berendezéséről és az uradalom gazdasági állásáról. A kastély akkor védelmi célokra is be volt rendezve. Lőréseit csak a későbbi időkben rakták be. Emléke ezeknek még ma is él a szóbeszédben.

A XVIII. század első évtizede alatt ismét romba dől az épület. A mindvégig Rákóczi-barát Danielek ősi kastélyát a kuruc szabadságharc után feldűlják és felégetik a császáriak. Romjaiból ismét csak az író Daniel István emeli ki. Ő építi a régi épülethez a ma is létező nyugati, ún. „palotaszárnyat“ a sarokbástyával, s itt helyezi el az említett és ma is látható 1650-es ajtószemöldökkövet és egy Daniel Pekri címeres faragott emlékkövet, amelyen az 1745-ös évszám látható. A művészien faragott reneszánsz tábla ma a székelykeresztúri múzeumban van, amit restaurálás esetén — akárcsak az olaszteleki kastély homlokzati díszének eredeti kövét — örömmel bocsát, majd a múzeum a restaurátor rendelkezésére, hogy visszakerüljenek eredeti helyükre, emelve az épület együttes építészeti értékét. A címeres kő alatt volt elhelyezve az Orbán Balázs által is ismertetett latin feliratos tábla, amely a látogató tudomására hozta, hogy a II. Rákóczi alatti „polgárháborúk“ kegyetlen pusztításai, melyek 1703-tól 1711-ig tartottak, romokban hagyták a Daniel-kastélyt is, amelyet 1723-ban id. Daniel István és Pekri Polixéna épített újra fel. Ennek a táblának ma sajnos csak a szövegét ismerjük. A század közepén két alkalommal is (1743-ban és 1746-ban) összeírták a nagy és a még mindig létező kis kúria javait. Az előbbi összeírásból tudjuk, hogy a kis kúriához díszes galambdúcos kis székely kapu vezetett, latin felírással, amelyet Daniel Péter készített 1722-ben. A nagy kastélyhoz valószínűleg nagy faragott kőkapu tartozott, annak a maradványa az a latin feliratú félkő, amely a mai kertbe vezető kapulábra van feltéve és fél darabja a földön hever. Társának hiányában szövegét megfejteni nagyon nehéz.

A kastély ma első pillantásra egy barokk épület benyomását kelti, a főépület két szárnyán erősen előreugró sarokrizalitok és a manzárdtetőzet miatt. Ez a barokk kori átalakítás — a régi reneszánsz loggia megőrzésével s csak részleges lerövidítésével — a század végéről kell hogy származzék, ugyanis akkor Daniel Elek „vargyasi udvarházát 1797-ben átalakította“. Ez volt az első átalakítás 1723 óta. Ekkor kapja az épület a duplatetőt is, mert Brassóból rengeteg cserепet, Gelencéről pedig deszkát hozat. Valószínűleg ekkor szűkíti le két oldalról a rene-

szánsz tornácot is és elkészíti a főbejárati ajtót a felesleges kövekből. Az ajtófeljárat faragott kövei a tornácátalakítástól váltak feleslegessé. Ezt Köpeczi Sebestyén nem ismerte fel 1929-ben. Pedig tisztán látszik, hogy a két oszlop tetejére egy hasonló (ezúttal nem díszített) féloszlopot tesznek, tetejébe pedig egy fejjel felfele fordított egykori ajtószemöldökkövet. Ezek után még két átalakításról van tudomásunk: 1853-ból, ekkor készülhetett az épület udvar felőli (kétszobás) szárnya, és 1937-ből, amikor megtoldják az épület palotaszárnyát a haranglábassal. Kissé előbb, 1920—21-ben épül az északnyugati sarokbástya és újra csak 1937-ben Köpeczi Sebestyén József tervei szerint a régi reneszánsz arkádsorokat utánzó emeletes új-reneszánsz tornác és végében a hasonló kőablakkeretekkel ellátott fürdőszobai rész. Ezeket akárki könnyen összetévesztheti. E két utolsó építés évét örökíti meg az egyik boltosított szobában levő faliszekrény ajtajának belső felirata, amely székelőudvarhelyi Haáz Rezső munkája. Felirata ez: MDCCCLIII D.G. R.M. és MCMXXXVII D.F. S.G. Az építetők nevei: Daniel Gábor és Rauber Mária, valamint Daniel Ferenc és Somsich Gabriella. Az ajtó két sarkában a hatyús Daniel-címer, felső jobb sarkában pedig a Somsichok címere látható. Az utolsó átépítés emlékét őrzi az udvarfelőli folyosó Daniel—Somsich címeres faragott kőtábla. Felirata: MCMIIIIVII D.F. S.G. és a család latin nyelvű jelmondata. A művészi kivitelezésű faragott táblát a hazai heraldika kiváló ismerője és művelője, Köpeczi Sebestyén József tervezte. A kastélyon még látható néhány virágdíszes és volutás ablak és ajtókeret, valamint a barokk kor rusztikái.

A kastély belső bútorzata sajnos elpusztult. Van még néhány eredeti szép csempéje, egy törött régi címer, néhány egyszerű mennyezeti stukkó. Utolsó berendezését sikerült restaurálni.

KISGYÖRGY ZOLTÁN

ISTENTISZTELETÜNK MEGÚJHODÁSÁNAK ÚTJÁN

Egyházi Képviselő Tanács a Misszió Bizottság javaslatára a lelkeszi teológiai értekezletek ez évi témájául istentiszteletünk és szertartásaink reformja témakört jelölte meg, azzal az elgondolással, hogy a munka eredményeképpen szülessen meg istentiszteleti rendünk régen óhajtott egységesítése, illetve a jelen kívánalmainak megfelelő reformja.

A munka megszervezése és jó menetele biztosítására E.K. Tanács mind a négy körből előadókat kért fel, akiknek feladatául jelölte meg a kör területén jelenleg érvényben, illetve gyakorlatban levő istentiszteleti rendek ismertetését, feltüntetve a megegyezéseket vagy az eltéréseket.

A felkért előadók: Kolozs—Tordai kör: Fazakas Ferenc; Maros—Küküllői kör: Simó Attila; Székelykeresztúr—Udvarhelyi kör: Gellérd Imre; Sepsiszentgyörgyi kör: Fülöp Árpád.

Az első negyedévi értekezlet feladatát képezte: „Istentiszteletünk hitelvi alapjai“ című előadás, melynek célja a hitelvi kérdések megvilágítása és az előadók által feldolgozott anyag ismertetése. Az egyes részkérdések alapos megvitatása után mindenik kör meghozta a maga javaslatát az istentiszteleti rend egységesítésére, ill. reformjára vonatkozóan.

Előadó afiai kérdőíveket állítottak össze, és azokat szétküldték a lelkeszeknek. A beérkezett válaszok alapján próbálták meg képet adni a körükben gyakorolt hétköznapi és vasárnapi istentiszteleti formáról.

A következőkben ezekből az előadásokból adunk részleteket, mert a helyszűke nem ad lehetőséget azok egészben való közlésére.

I Fazakas Ferenc írja: „Az istentisztelettel és szertartásokkal való foglalkozás“ olyan probléma, melyet évek hosszú sora óta állandóan hanyagolunk... Mindig csak beszéltünk arról, hogy tenni kellene valamit e téren, de konkrétan semmit nem tettünk. Pedig a mai unitárizmusnak megfelelő, a sokféleségnek, tarkaságnak véget vető egységes ágendáskönyv összeállítása vallásos életszükséglet.

A Kolozs—Tordai körben a hétköznapi istentiszteleteket általában hétfő reggel és szombat este tartják mindenik egyházközségben; van olyan gyülekezetünk is, ahol csütörtök este is tartanak istentiszteletet, esetleg bibliamagyarázatot. A sorrend tekintetében nincs nagy eltérés, általában a kolozsvári teológiai áhitat (préces) rendjét vették át és honosították meg, bár néhány egyházközség itt is sajátos sorrendet követ.